वार्षिक-पाठ्यक्रमः कक्षा-सप्तमी

सत्रम्- 2025-26   विषयः-संस्कृतम्

पाठ्यवस्तु	**सहायकशैक्षिकानुदेशाः**	**अधिगमोद्देश्यानि**	**अधिगमसम्प्राप्तयः**	**गतिविधयः**
सुभाषितानि	श्लोकानां गति -यति-लय-भावाभिनय-अनुसारं सस्वरगायनाभ्यासः, श्लोकानां भावार्थस्य ज्ञानम्, लिंगज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च ।	श्लोकानां गायनक्षमतायाः विकासः। पाठे स्थितश्लोकानां मूल्यानाम् अनुभूतिः ।	श्लोकानां गायनसामर्थ्यम् । जीवनानुभवे संस्कृतश्लोकोद्धरणस्य कौशलसंपादनम् ।	**श्लोकलेखनम्** – पाठे स्थितानां श्लोकानाम् उच्चारणम्, कण्ठस्थीकरणम् लेखनाभ्यासश्च।
आत्म-परिचयः	परस्परं छात्राः परिचयं वदन्ति नामानि च पृच्छन्ति ।	छात्रेषु संस्कृते आत्मपरिचय-प्रदानस्य कौशलविकासः। -संस्कृते वाक्यनिर्माणस्य अभ्यासः	संस्कृतसंभाषणकौशलवृद्धिः आत्मविश्वासश्च । आत्मपरिचयस्य मौखिकाभिव्यक्तिः लेखनाभ्यासश्च।	मम नाम.........। शिक्षकः छात्रं पृच्छति-भवतःनाम किम्? छात्रः वदति –मम नाम........। शिक्षकः छात्रां पृच्छति- भवत्याः नाम किम् ? छात्रा वदति-मम नाम......।
दुर्बुद्धिः विनश्यति	पाठस्य/कथायाःआदर्शवाचनम् , अनुवाचनम्, काठिन्यनिवारणं, शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च । पाठे निहितानां नैतिकमूल्यानां निर्देशपूर्वकं कथाग्रंथस्य परिचयः ।	पाठमाध्यमेन छात्रेषु कथाकथन-कौशलस्य विकासः पाठस्थित-मैत्रीमूल्यस्य ज्ञानम् । प्राचीनसंस्कृतकथानां प्रति अनुरागस्य वर्धनम् ।	-संस्कृते कथा-पठनकौशलःवृद्धि ।	शिक्षकाःपाठसम्बद्धाः हितोपदेशस्य अन्याः कथाः लघु–लघु– संस्कृतवाक्यप्रयोगेन छात्रान् बोधयेयुः।

सन्धिः	**पुनरावर्तनम्**– सन्धिपाठनात् प्राक् षष्ठी–सप्तमीकक्षायां पठित–वर्णसंयोजन–वर्णविच्छेद–प्रक्रियायाः पुनरावर्तनम्।	दीर्घसन्धिः	सन्धेः ज्ञानम्।	छात्राः लौकिक–वाग्व्यवहारे प्रयुक्तानां दीर्घसन्धेः शब्दानां संकलनं कृत्वा हस्ताकृतिं सञ्चिकायां निर्माय तत्र एकस्याम् अङ्गुल्यां त्रयः त्रयः शब्दाः लिखेयुः। 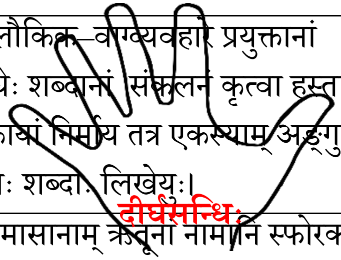
स्वावलम्बनम् **अपठितगद्यांशः**	कथायाः आदर्शवाचनम् , अनुवाचनम्, काठिन्यनिवारणं, शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च । एकपदेन, पूर्णवाक्येन यथानिर्देशं वा प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः कारणीयः।	पाठमाध्यमेन स्वावलंबनम् इति गुणस्य उपयोगितायाः विषये ज्ञानसंपादनम् संस्कृते संवादपठनस्य योग्यतायाः विकासः।	तत्-एतत् शब्दानां प्रत्ययानाञ्च ज्ञानम्।	भारतीयमासानाम् ऋतूनां नामानि स्फोरकपत्रे लेखनम्। स्वावलंबनम् इति पदमाधृत्य कक्षायां समूहेषु चर्चा करणीया।
संख्या 1-50	लिङ्गानुसारं संख्यापदानां भिन्नतायाः ज्ञानम्। षष्ठीकक्षायां पठितानाम् एकतः विंशति–पर्यन्तम् संख्यानां लेखनस्य पुनराभ्यासः।	संस्कृतभाषायां गणना एवञ्च व्यावहारिक–अनुप्रयोगस्य सामर्थ्योत्पादनम्।	संस्कृतभाषायां संख्यानां लेखनस्य प्रयोगस्य च सामर्थ्यम् ।	एकतः पञ्चाशत्पर्यंतं संख्यानां संस्कृतभाषायां लेखनाभ्यासः ।
पण्डिता रमाबाई	कथायाः आदर्शवाचनम् , अनुवाचनम्, काठिन्यनिवारणं, शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च ।	संस्कृते गद्यपठनकौशलस्य संपादनम् । पाठे स्थितानां व्याकरणपदानां ज्ञानम्।	आरोह-अवरोहपूर्वकं गति-यति-लय-भावाभिनय- पूर्वकं संस्कृतगद्यपठनस्य सामर्थ्यम्	पाठमाध्यमेन छात्रेषु महिलाशिक्षाविषये नूतनचिंतनस्य वर्धनम् । महिलासशक्तीकरणविषये चर्चासत्रम्।
उपसर्गाः– **प्रत्ययाः**	उपसर्गपरिचयः प्र ,सम्, अनु, उपसर्गानां शब्दैः सह मेलनाभ्यासः । प्रत्ययपरिचयः– क्त्वातुमुनोः अर्थपुरस्सरं विश्लेषणम्।	संस्कृतभाषायां निहित-उपसर्गानां पाठनम्,तेषां शब्दनिर्माणे उपयोगसामर्थ्यम् सम्पादनम् ।	उपसर्गाधारित-नूतन-शब्दानां प्रयोगस्य क्षमतायाः विकासः । प्रत्ययाधारितशब्दानां निर्माणम्।	क्त्वा–तुमुन्प्रत्यययोः अभ्यासः । एतयोः आधृत्य नूतनशब्दानां प्रयोगस्य क्षमतायाः विकासः। तेषां शब्दनिर्माणे उपयोगसामर्थ्यस्य सम्पादनम्

सदाचार:	श्लोकानां गति-यति-लय-भावाभिनयपूर्वकं सस्वरगायनाभ्यासः, श्लोकानां भावार्थस्य ज्ञानम्, लिंगज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च ।	श्लोकस्यार्थस्य ज्ञानं एवञ्च जीवने अनुप्रयोग: ।	श्लोकानां गायनक्षमताया: विकास:।	संस्कृतश्लोकोद्धरणस्य कौशलसंपादनम्। सूक्तीनां संग्रहः करणीयः।
पत्रलेखनम्	मञ्जूषाया: सहायतया सरलपत्रलेखनस्य अभ्यास:।	स्वभावान् सरलसंस्कृतभाषया लेखनाभ्यास: ।	मञ्जूषाया: सहायतया सरलपत्र-लेखनस्य सामर्थ्यम् ।	कर्गदेन पत्रसम्पुटकं निर्माय प्रियात्मीयजनं प्रति संस्कृतभाषया पत्रं लिखित्वा सम्प्रेषयतु।
सङ्कल्पः सिद्धिदायक:	पाठस्य आदर्शवाचनम् , अनुवाचनम्, काठिन्यनिवारणं, शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च। प्रश्नोत्तरनिर्माणम्	स्मपूर्वकं लङ्लकारे क्रियाप्रयोगज्ञानम्	नाट्यविधिना परिचयप्रदानम्।	छात्राः पाठान्तर्गतपात्राणां नाट्यपूर्वकम् अभिनयं करिष्यन्ति।
धातुरूपाणि	धातुरूपे पठ् धातोः लट्–लृट्–लङ्–लकारेषु अभ्यास:।	भाषायाम् अनुप्रयोगस्य ज्ञान-विस्तार:	धातुरूपाणां कण्ठस्थीकरणम्। भाषायां धातुरूपाणां प्रयोगज्ञानम्।	संस्कृतभाषायां धातुरूपाणां कण्ठस्थीकरणं तेषां अभ्यासश्च ।
त्रिवर्णः ध्वज:	पाठस्य आदर्शवाचनम् , अनुवाचनम्, काठिन्यनिवारणं, शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च । राष्ट्रध्वजविषये ज्ञानसम्पादनम्	अभिनयशैल्याः परिचय:। संवादपठनकौशलस्य अभिवर्धनम्। राष्ट्रध्वजस्य विषये परिज्ञानम्	आरोहावरोहपूर्वकं उचितविरामचिह्नादिसंयोजनेन संस्कृतगद्यपठनस्य सामर्थ्यम् । संवादानां भावानुकूलं वाचनाभ्यास: ।	राष्ट्रीयप्रतीक-चिह्नानां विषये ज्ञानस्य अभिवर्धनम् । सर्वेषां देशानां राष्ट्रीयध्वजानां संकलनम् भारतीयध्वजस्य निर्माणप्रक्रियाविषये नूतनज्ञानसंकलनम्।
शब्दरूपाणि	वचनानां विभक्तीनां च परिचयपूर्वकं सर्व–मति–वारिशब्दरुपाणाम् अभ्यास: ।	भाषायाम् अनुप्रयोगस्य ज्ञान-विस्तार:	शब्दरूपाणां कण्ठस्थीकरणम्। भाषायां शब्दरूपाणां प्रयोगज्ञानम्।	संस्कृतभाषायां शब्दरूपाणां कण्ठस्थीकरणं तेषां अभ्यासश्च ।

पाठ्यक्रमः 6 सितम्बर 2025 पर्यन्तं पूर्णं कारणीयम् । मध्यावधिः पाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः । मध्यावधि-परीक्षा				
अहमपि विद्यालयं गमिष्यामि	पाठस्य संवादशैल्या आदर्शवाचनम् । गति-यति-भावानुसारसंवादानां पाठनभ्यासः पाठस्य सरलार्थः अभ्यासकार्यञ्च ।	संस्कृते नाट्यरीतेः परिचयः। भावानुकूलं संवादानां पठनकौशलस्य अभ्यासः ।	भावानुसारेण संवादानां पठनम्, अभिनयपूर्वकसंस्कृत-संवादानां वाचनम् अर्थावगमनम् च ।	नाट्यरीत्या शिक्षणं कक्षायां (पात्राणां चयनपूर्वकं संवादाधारित-क्रियाविधिः)
विश्वबन्धुत्वम्	पाठस्य आदर्शवाचनम् , अनुवाचनम्, काठिन्यनिवारणं, शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च ।	संस्कृते गद्यपठन-कौशलस्य संपादनम्	आरोह-अवरोहपूर्वकं गति-यति-लय-भावाभिनय- पूर्वकं संस्कृतगद्यपठनस्य सामर्थ्यम् ।	समूहनिर्माणपूर्वकं प्रति समूहं कामपि एकां वैश्विकसमस्यायाः चिन्तनं समाधानञ्च। "वसुधैव कुटुंबकम्" भावनायाः विकासः कथं भवितुं शक्यते? इति विचारविमर्शः।
प्रत्ययाः/ उपसर्गाः	उपसर्गाधारित-नूतनशब्दानां प्रयोगस्य क्षमतायाः विकासः । ल्यप्प्रत्ययाधारित-नूतनशब्दानां प्रयोगस्य क्षमतायाः विकासः ।	संस्कृतभाषायां निहित-उपसर्गानां पाठनम्,तेषां शब्दनिर्माणे उपयोगसामर्थ्यम् सम्पादनम् । -प्रत्ययानामवधारणा,	उपसर्गपरिचयः वि,आ,अप् उपसर्गानां शब्दैः सह मेलनाभ्यासः -प्रत्ययपरिचयः ल्यप् प्रत्ययस्य अभ्यासः ।	प्रत्ययाधारितशब्दानां निर्माणम् संस्कृतभाषायां निहित प्रत्ययानां पाठनम्,तेषां शब्दनिर्माणे उपयोगसामर्थ्यम् सम्पादनम् ।
समवायो हि दुर्जयः	पाठमाध्यमेन संस्कृतभाषायाः उपयोगिता वर्धनम् । गद्यपठनम् एवञ्च अर्थावगमनकौशलम्।	गद्यपठनक्षमता, संस्कृत-सूक्तीनां ध्येयवाक्यानां च व्यवहारिक-जीवने प्रयोगकौशलस्य विकासः ।	संस्कृतसाहित्यं प्रति अभिरुचेः वर्धनम् ।	पञ्चतन्त्रस्य अन्यासां कथानां माध्यमेन नीतिबोधः कारणीयः।

विद्याधनम्	श्लोकानां गति -यति-लय-भावाभिनयानुसारं सस्वरगायनाभ्यास:। श्लोकानां भावार्थस्य ज्ञानम्, लिंगज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च ।	श्लोकानां गायनक्षमताया: विकास:। श्लोकस्थानां मूल्यानाम् अनुभूति: ।	श्लोकानां गायनसामर्थ्यम् । जीवनानुभवे संस्कृतश्लोकोद्धरणस्य कौशलसंपादनम् ।	क्रीडामाध्यमेन पद्यानां स्मारणम्।
धातुरुपाणि/ शब्दरूपाणि	कृ धातु: (परस्मैपदी) लट्,लृट्,लङ्ग,लकारेषु अभ्यास:।सर्व,मति, वारि शब्दरुपाणाम् अभ्यास: ।	भाषायाम् च अनुप्रयोगस्य ज्ञान-विस्तार: ।	भाषायां शब्दरूपाणां ज्ञानम्।वाक्य निर्माणाय आवश्यकक्रियापदानां ज्ञानम् ।	शब्दरूपाणां धातुरूपाणां च कण्ठस्थीकरणम्
अमृतं संस्कृतम्	गद्यपठनम् एवञ्च अर्थावगमनकौशलम्। गद्यपठनक्षमतानिष्पादनम्।	पाठमाध्यमेन संस्कृतभाषाया: उपयोगिता वर्धनम् ।	संस्कृत-सूक्तीनां ध्येयवाक्यानां व्यवहारिक-जीवने प्रयोगः।	संस्कृतसाहित्यं प्रति अभिरुचे: वर्धनम् ।
लालनगीतम्	नूतनशब्दानां ज्ञानं अनुप्रयोगञ्च ।	संस्कृते गीतगायन-कौशलस्य विकास: संस्कृते गीतस्य भावग्रहण– क्षमताया: अभिवर्धनम् ।	आरोह-अवरोहपूर्वकं गति-यति-लय-भावाभिनय- पूर्वकं संस्कृतगीतगायनस्य सामर्थ्यम्।	यूट्यूब लिंक - https://youtu.be/5vZSzG3S7ro कक्षायां गीतस्य अभ्यासः कारणीयः।

टिप्पणी : आदर्शवाचनम् अनुवाचनं सस्वरवाचनं सर्वेषु पाठेषु कारणीयम्

- ❖ **पाठ्यक्रम: 31जनवरी 2026 पर्यन्तं पूर्णं कारणीयम् ।**
- ❖ **वार्षिकपरीक्षादृष्ट्या सकलपाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्ति:।**
- ❖ **वार्षिकमूल्याङ्कनं सकलपाठ्यक्रमात् भविष्यति।**

वार्षिक-परीक्षा